

Formulation of Sustainable Development Strategies for Rural Areas with Emphasis on Entrepreneurship and Home-Based Businesses in Hamadan Province

Khalil Mirzaei¹, Masoud Samian^{2*}, Aazam Shakouri³, Fereshteh Avatefiakmal⁴ and Elham Ansari⁵

1. Member of the Research Group for Entrepreneurship Development and Sustainable Rural Employment Studies, Jihad University, Hamedan, Iran.
2. Postdoctoral Researcher, Department of Agricultural Education and Extension, Faculty of Agriculture, Bu-Ali Sina University, Hamedan, Iran.
3. M.A. in Sociology, Member of the Research Group for Entrepreneurship Development and Sustainable Rural Employment Studies, Jihad University, Hamedan, Iran.
4. Ph.D. Student of Agricultural Development, Department of Agricultural Education and Extension, Faculty of Agriculture, Bu-Ali-Sina University, Hamedan, Iran
5. Ph.D. Student of Extension and Education Agricultural, Department of Extension, Communication and Rural Development, Faculty of Agriculture, University of Zanjan, Zanjan, Iran.

* Corresponding Author, m.samian92@basu.ac.ir

Received Date:
03/11/2024

Revise Date:
27/12/2024

Accepted Date:
06/01/2025

Published Date:
19/02/2025

Article Info Abstract

Research Paper
Volume 2, Issue 2, Autumn and Winter 2024
Pages 13-26

This study aims to formulate strategies for the sustainable development of rural areas with an emphasis on entrepreneurship and home-based businesses in Hamadan province. The research is applied-analytical and exploratory in nature. The SWOT technique was used in this study to identify the strengths, weaknesses, threats, and opportunities for sustainable rural development with an emphasis on entrepreneurship and home-based businesses in Hamadan province. The statistical population of the study consisted of members of village councils, village heads, and rural entrepreneurs, covering 73 districts of Hamadan province. Based on stratified sampling with proportional allocation, 30 districts from 9 counties were selected. The sample size was determined as 384 according to the Cochran formula. The results revealed that the most significant strength identified was the natural, cultural, and religious attractions, as well as historical monuments in the villages of the studied area. The most notable weakness was the deteriorating infrastructure and lack of welfare, recreational, and basic services in rural areas. Furthermore, 15 strategies for sustainable development in Hamadan province, focusing on entrepreneurship and home-based businesses, were extracted using the SWOT technique. The most important strategies include: 1) creating and expanding legitimate spaces for women's participation in political-legal, socio-cultural, economic, physical, and operational dimensions, 2) investing and allocating sufficient financial resources to villages, and 3) creating appropriate conditions for voluntary women's participation in rural employment programs. Additionally, promoting diverse crop cultivation in villages and other strategies mentioned in the article are outlined.

Keywords: sustainable rural development, Hamadan province, foresight, entrepreneurship, home-based businesses.

Cite this article:

Samian, M., Mirzaei, KH., Shakouri, A., Avatefiakmal, F., & Ansari, E. (2024). Formulation of Sustainable Development Strategies for Rural Areas with Emphasis on Entrepreneurship and Home-Based Businesses in Hamadan Province. *Journal of Rural Development and Extension Studies*, 2(2), 13-26.

 <https://doi.org/10.30470/jrdes.2024.2014997.1025>

2821-2266 © University of Zanjan.

This is an open access article under the CC BY-NC/4.0/License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

Extended Abstract

Introduction

Rural areas are the main units of social development, encompassing the production and activities of their residents. Life in rural areas tends to be slower, but the social problems are deeper (Atkociuniene et al., 2018). Compared to urban areas, these regions are less developed, making their development a priority in most national policy programs and documents (Gupta et al., 2022). In developing countries, rural areas often suffer from low levels of development and face challenges in rural development policies, which are sometimes counterproductive, using top-down strategies that sometimes act as "anti-development" (Kazemi et al., 2018). Over the past three to four decades, governments and international development institutions have embraced decentralization, participatory governance, and community-based development as the foundation of rural development strategies (Hu et al., 2022). Rural areas require strategic projects in areas such as health, culture, entrepreneurship, agriculture, and education to implement development strategies (Buta et al., 2022). A significant part of the economic activities in rural areas involves home-based businesses and entrepreneurship (Lane et al., 2022).

The opportunities for entrepreneurship in rural areas are vast and diverse. In fact, these areas are considered a fertile ground for entrepreneurship. However, given the conditions of the villages and their inhabitants, home-based businesses can be one of the most appropriate entrepreneurial solutions to many problems. This is because home businesses in rural areas do not impose high costs on families and can serve as an important solution for creating employment for rural populations (Taghibigi et al., 2014). On the other hand, the increasing global economic changes have worsened living conditions, especially in low-income areas far from industrial and urban service centers, and rural areas, including the Hamadan province, are no exception. In such conditions, the development of entrepreneurial businesses in rural areas must be one of the essential priorities of rural development programs. By creating employment and wealth production,

this approach can significantly reduce poverty, improve the welfare of rural families, and reduce migration to urban areas. Given these points, this research aims to develop strategies for sustainable rural development with an emphasis on entrepreneurship and home-based businesses in the Hamadan province.

Methodology

This research is applied in nature and uses a mixed method (a combination of qualitative and quantitative models). Since it is carried out within a defined time frame, it is a cross-sectional survey. The required data for this research were primarily gathered through surveys and library research. In the quantitative section, SWOT analysis was employed to identify the strengths, weaknesses, opportunities, and threats for sustainable rural development with an emphasis on entrepreneurship and home-based businesses in Hamadan province.

SWOT Analysis Steps

Step 1 (Calculating the total weights): The scores obtained from each of the three groups of the statistical population were calculated based on a Likert scale (very low, low, medium, high, very high), and the results were presented in the "total weight" column for all sub-categories of the SWOT model (strengths, weaknesses, opportunities, threats).

Step 2 (Calculating the average weights): Based on dividing the total weights by the number of samples, the average weight for each subcategory was calculated separately and presented in the "average weight" column.

Step 3 (Calculating the relative weight): The score obtained for each subcategory was divided by the number of items in that group, and the results were presented in the "relative weight (R)" column.

Step 4 (Calculating scales): Since the best case in strategic management is when the sum equals one or one hundred, the total result (S-W-O-T) was set equal to one hundred or one. In this case, each subcategory of SWOT (strengths, weaknesses, opportunities, threats) would receive 0.25 or 25.

The statistical population of this research included members of the rural Islamic councils, village heads, and rural entrepreneurs from 73 districts of Hamadan province. Based on stratified sampling, 30 districts from 9 counties were selected. The sample size was determined to be 384 using Cochran's formula. Based on the results, the main strength identified was the presence of natural, cultural, and religious attractions and historical monuments in the villages of the study area. The main weakness was the dilapidated infrastructure and lack of services and recreational and infrastructural facilities in rural areas. Additionally, 15 strategies for sustainable development in Hamadan province with an emphasis on entrepreneurship and home-based businesses were extracted using the SWOT technique. The most important of these include:

Creating and expanding legitimate space for the participation of women in political-legal, social-cultural, economic, physical, and operational dimensions. Investing and allocating sufficient financial resources to rural areas and creating an appropriate platform by the government for voluntary women's participation in rural employment programs. Expanding diverse cultivation in rural areas and other strategies mentioned in the article.

Results and discussion

According to the findings, the most important strengths identified were the presence of natural, cultural, and religious attractions and historical monuments in the studied rural areas, while the most important weakness was the dilapidated infrastructure and lack of services and recreational and infrastructural facilities in rural areas. Additionally, 15 strategies for sustainable development in Hamadan province with an emphasis on entrepreneurship and home-based businesses were extracted through SWOT analysis. The most important strategies were:

Creating and Expanding Legitimate Space for Women's Participation: This strategy is suitable for the rural districts of Hamadan, Bahar, and Derjazin, where home-based businesses like making jams, pickles, herbal products, local bread, and rice noodles are

common, most of which are managed by women. Expanding the legitimate space for women's participation in political, legal, social, cultural, economic, physical, and operational aspects requires investment and allocating sufficient financial resources to these rural areas.

Investment and Allocation of Resources to Rural Areas: Supporting rural businesses is a key factor in economic development. Focusing on rural resources ensures the sustainability of rural investments and helps businesses overcome challenges. Rural businesses have access to various forms of capital, including physical, natural, financial, human, social, organizational, cultural, and symbolic capital, all of which should be supported for long-term development.

Creating Suitable Conditions for Women's Voluntary Participation in Rural Employment Programs: As results show, most of the jobs in the rural districts of Hamadan are either carried out by women (such as making jams, pickles, and handicrafts) or involve women working alongside men (such as agriculture and animal husbandry). Therefore, the government needs to provide suitable conditions for women's voluntary participation in rural employment programs, as these jobs are essential to rural economies, and women make up almost half of the active population in these areas

Authors' Contribution

Authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work declaration of competing interest none.

Conflict of Interest

Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

We are grateful to all the scientific consultants of this paper.

تدوین راهبردهای توسعه پایدار نواحی روستایی با تأکید بر کار آفرینی و مشاغل خانگی در استان همدان

- خلیل میرزایی^۱، مسعود سامیان^{۲*}، اعظم شکوری^۳، فرشته عوافی اکمل^۴ و الهام انصاری^۵
۱. دکتری ترویج و آموزش کشاورزی، معاون پژوهشی و مدیر گروه پژوهشی مطالعات توسعه کارآفرینی و اشتغال پایدار روستایی جهاد دانشگاهی استان همدان، ایران.
۲. پژوهشگر پسادکتری بنیاد ملی نخبگان و دانشگاه بوعلی سینا، گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران.
۳. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی، عضو گروه پژوهشی مطالعات توسعه کارآفرینی و اشتغال پایدار روستایی جهاد دانشگاهی استان همدان، ایران.
۴. دانشجوی دکتری توسعه کشاورزی، گروه آموزشی ترویج و آموزش کشاورزی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران.
۵. دانشجوی دکتری ترویج کشاورزی پایدار و منابع طبیعی، گروه ترویج، ارتباطات و توسعه روستایی، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران.

تاریخ انتشار:

۱۴۰۳/۱۲/۰۱

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۳/۱۰/۱۷

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۳/۱۰/۰۷

تاریخ دریافت:

۱۴۰۳/۰۸/۱۳

اطلاعات مقاله چکیده

این پژوهش، باهدف تدوین راهبردهایی برای توسعه پایدار نواحی روستایی با تأکید بر کارآفرینی و مشاغل خانگی در استان همدان انجام گرفت. پژوهش حاضر، به لحاظ هدف، از نوع تحقیقات کاربردی - تحلیلی و اکتشافی می‌باشد. در این پژوهش، از تکنیک سوات به منظور شناسایی نقاط قوت، نقاط ضعف، تهدیدها و فرصت‌های توسعه پایدار روستایی با تأکید بر کارآفرینی و مشاغل خانگی در استان همدان، استفاده شد. جامعه آماری در این پژوهش اعضای شورای اسلامی روستاها، دهیاران و کارآفرینان روستایی بودند که شامل ۷۳ دهستان استان همدان است که از این تعداد براساس روش نمونه‌گیری طبقه‌ای با انتساب متناسب، ۳۰ دهستان از ۹ شهرستان انتخاب شد. در تحقیق حاضر، حجم نمونه بر اساس فرمول کوکران ۳۸۴ نمونه تعیین شد. براساس نتایج مهم‌ترین نقطه قوت شناسایی شده وجود جاذبه‌های طبیعی، فرهنگی و مذهبی و آثار باستانی در روستاهای منطقه مورد مطالعه و مهم‌ترین نقطه ضعف نیز بافت فرسوده و ضعف خدمات و امکانات رفاهی، تفریحی و زیرساختی در مناطق روستایی عنوان شد. همچنین ۱۵ راهبرد برای توسعه پایدار استان همدان با توجه به کارآفرینی و مشاغل خانگی از طریق تکنیک سوات استخراج شد که مهم‌ترین آن‌ها عبارت‌اند از: ۱- ایجاد و گسترش فضای مشروع برای حضور زنان در ابعاد سیاسی - حقوقی، اجتماعی- فرهنگی، اقتصادی، کالبدی و عملیاتی، ۲- سرمایه‌گذاری و تخصیص منابع مالی کافی به روستاها؛ ایجاد بستر مناسب توسط دولت برای مشارکت داوطلبانه زنان در برنامه‌های اشتغال‌زایی روستایی و ۳- توسعه کشت‌های متنوع در سطح روستاها و سایر راهبردهایی که در متن مقاله به آن‌ها اشاره شده است.

مقاله پژوهشی

دوره ۲، شماره ۲، پاییز و زمستان ۱۴۰۳

صص ۱۳-۲۶

کلیدواژه‌ها: توسعه پایدار روستایی، استان همدان، آینده‌نگری، کارآفرینی، مشاغل خانگی

m.samian92@basu.ac.ir

*نویسنده مسئول:

ارجاع به این مقاله: سامیان، مسعود؛ میرزایی، خلیل؛ شکوری، اعظم؛ عوافی اکمل، فرشته؛ و انصاری، الهام. (۱۴۰۳). تدوین راهبردهای توسعه پایدار نواحی روستایی با تأکید بر کارآفرینی و مشاغل خانگی در استان همدان، دو فصلنامه تحقیقات ترویج و توسعه روستایی (۲)، ۱۳-۲۶.

 <https://doi.org/10.30470/jrdes.2024.2014997.1025>

2821-2266 © University of Zanjan.

This is an open access article under the CC BY-NC/4.0/License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

مقدمه

مناطق روستایی، واحدهای اصلی توسعه اجتماعی هستند و شامل تولید و فعالیت‌های زندگی ساکنان هستند. در مناطق روستایی زندگی کندتر است، اما مشکلات اجتماعی عمیق‌تر است (Atkociuniene et al, 2018). این مناطق، نسبت به مناطق شهری از توسعه کم‌تری برخوردار هستند، بنابراین توسعه آن‌ها در اکثر برنامه‌ها و اسناد سیاست ملی اولویت یافته است (Gupta et al, 2022). در کشورهای در حال توسعه، اغلب مناطق روستایی از سطوح پایین توسعه رنج می‌برند و با مشکلات سیاست‌های توسعه روستایی با استفاده از استراتژی‌های بالا به پایین که گاهی اوقات به‌عنوان یک «ضد توسعه» عمل می‌کنند، مواجه می‌شوند (کازمی و همکاران، ۱۳۹۷). در سه تا چهار دهه گذشته، دولت‌ها و نهادهای توسعه بین‌المللی اصول تمرکززدایی، حاکمیت مشارکتی و توسعه مبتنی بر جامعه را به‌عنوان بنیان استراتژی‌های توسعه روستایی خود پذیرفته‌اند (Hu et al, 2022). مناطق روستایی، برای اجرای راهبردهای توسعه‌ای، نیازمند اجرای پروژه‌های استراتژیک در زمینه‌هایی مانند: بهداشت، فرهنگ، کارآفرینی، کشاورزی و آموزش است (Buta et al, 2022). بخش مهمی از فعالیت‌های اقتصادی روستا مربوط به مشاغل خانگی و کارآفرینی در این عرصه می‌باشد (Lane et al, 2022).

امروزه کارآفرینی در نقش یک راهبرد در توسعه و شکوفایی جوامع انسانی عمل می‌کند که از طریق آن همه عوامل و منابع و امکانات یک جامعه به‌صورت خودجوش و از راه قرار گرفتن در یک‌روند تکاملی در جهت نیل به آرمان‌های بلند اجتماعی بسیج می‌شوند تا منشأ بسیاری از پیامدهای مثبت اجتماعی و اقتصادی گردند؛ اما نکته‌ای که می‌باید به آن توجه نمود، بحث فراگیر بودن کارآفرینی در بین گروه‌های مختلف است، به این معنا که کارآفرینی فقط مختص شهرها نمی‌باشد. بلکه اگر می‌خواهیم جامعه به توسعه مناسبی دست یابد، باید تک‌تک اجزا جامعه را باهم در نظر گرفت و همه ارکان جامعه به‌خصوص روستاها و روستاییان را نیز تحت پوشش خود درآورد (شهبازی، ۱۴۰۱).

از آنجایی که مناطق روستایی استان همدان، توسعه‌نیافته و از پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های موجود بهره‌نم‌کننده و همین امر موجب پایین بودن سطح درآمد و معیشت ساکنان این مناطق گردیده است، بنابراین، به نظر می‌رسد جهت تحقق اهداف توسعه پایدار در این مناطق، مشاغل خانگی روستایی راهکاری مناسب برای تقویت و توسعه کارآفرینی روستایی باشد، به‌گونه‌ای که برخی متخصصان آن را مهم‌ترین راهکار توسعه پایدار روستایی در کشورهای جهان سوم در نظر می‌گیرند. از سوی دیگر، اقتصاددانان، کارآفرینی روستایی را یک استراتژی برای جلوگیری از اغتشاشات و ناآرامی‌ها؛ کشاورزان و روستاییان، آن را ابزاری برای بهبود درآمد خویش و زنان، آن را امکانی برای اشتغال در مجاورت محل سکونت خود که خودمختاری و استقلال آنان را در پی داشته باشد، می‌دانند (شهبازی، ۱۴۰۱).

از طرف دیگر، زمینه‌های استفاده از کارآفرینی در نواحی روستایی بسیار گسترده و متنوع است. در واقع این نواحی، محیط بکری برای بروز کارآفرینی محسوب می‌شوند؛ اما با توجه به شرایط روستا و روستاییان، مشاغل خانگی می‌تواند یکی از راه‌حل‌های کارآفرینانه مناسب برای رهایی از بسیاری مشکلات باشد، چراکه مشاغل خانگی روستایی هزینه بالایی را به خانواده‌ها تحمیل نمی‌کند و می‌تواند راهکاری مهم برای ایجاد اشتغال روستاییان به شمار آید (تقی بیگی و همکاران، ۱۳۹۳). از طرف دیگر، تغییرات فزاینده جاری در عرصه اقتصاد جهان، شرایط زندگی را به‌ویژه در مناطق کم‌درآمد و دور از مراکز صنعتی و خدمات شهری، وخیم‌تر نموده است و روستاهای کشور و به‌خصوص استان همدان نیز، از این حیث مستثنی نیستند. در چنین شرایطی، توسعه کسب‌وکارهای کارآفرینانه در مناطق روستایی، به‌عنوان یکی از الزامات ضروری تداوم حیات روستاها، باید یکی از اولویت‌های مهم برنامه‌های کلان توسعه روستایی کشور به شمار رود، چرا که این امر به‌واسطه ایجاد اشتغال و تولید ثروت، می‌تواند سهم به‌سزایی در کاهش فقر، بهبود رفاه خانواده‌های روستایی و کاهش مهاجرت آنان به شهرها را داشته باشد. با توجه به مواردی که اشاره شد، پژوهش حاضر درصدد تدوین راهبردهایی برای توسعه پایدار روستایی با تأکید بر کارآفرینی و مشاغل خانگی در استان همدان می‌باشد.

مبانی نظری و پیشینه تحقیق

امروزه، روستاهای کشور با مسائل و مشکلات زیادی روبه‌رو هستند. محدودیت امکانات اشتغال در روستاها از یک سو و توسعه خدمات و امکانات در نواحی شهری از سوی دیگر، سبب افزایش مهاجرت روستائیان به شهرهای بزرگ می‌گردد. با توجه به اینکه بخش کشاورزی از نظر اشتغال جدید، قادر به پاسخ‌گویی نیازهای روستائیان نیست و خود این بخش با اشباع و فزونی نیروی انسانی مواجه است. لذا، توجه به محیط روستا و توسعه آن باید مورد توجه برنامه‌ریزان قرار گیرد. توسعه روستایی، به‌عنوان مفهومی چندبخشی دارای ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی است. هر یک از این ابعاد، با توجه به تأثیرپذیری که از محیط روستایی دارند، دارای اهمیت قابل توجهی می‌باشند که موجب شده بخش روستایی همواره مورد توجه برنامه‌ریزان باشد. به هر صورت، روستاها در طول زمان با مسائل و مشکلاتی روبه‌رو بودند که از جمله: مباحث مهاجرت، فقر، نابرابری و تبعیضات است که همگی از ابعاد مختلف اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی مورد بررسی و کنکاش قرار گرفته‌اند (بهمنی و همکاران، ۱۴۰۰).

در سال‌های اخیر، توسعه روستایی تغییرات مهمی را پشت سر گذاشته و عمدتاً به معنای اعم خود در قالب توسعه پایدار و با دیدگاه سرزمینی بوده است. در دیدگاه سرزمینی که در مناطق روستایی اغلب تحت عنوان سیاست‌های توسعه یکپارچه روستایی شناخته می‌شود، به همه بخش‌های اقتصادی و اجتماعی بر اساس بهره‌برداری از توان‌های محلی توجه شده و همچنین، مشارکت میان سازمان‌های خصوصی و نهادهای دولتی در تمام عرصه به چشم می‌خورد. در این راستا، تجربیات بسیاری از کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه جهان نشان می‌دهد که برنامه‌ریزی کیفیت محیطی مناطق روستایی عمدتاً با رویکرد سرزمینی و در بستر توسعه پایدار به انجام می‌رسد و پیوند ابعاد پایداری در برنامه‌ریزی توسعه پایدار مناطق روستایی یک مسئله مهم است و از آن جاکه محیط کالبدی بستر مناسبی برای توسعه پایدار فراهم می‌آورد، اتخاذ یک رویکرد نظام‌مند در برنامه‌ریزی کالبدی با در نظر گرفتن رویکردهای محیط‌گرایی، حفاظت‌گرایی و جامعه‌گرایی امری حیاتی است (پور طاهری و نعمتی، ۱۳۹۰).

تمامی راهبردهای مطرح‌شده در ادبیات توسعه‌ی روستایی دارای خاستگاه و سرچشمه‌های فکری و نظری ویژه‌ی خود هستند. شناسایی این سرچشمه‌ها و زمینه‌های فکری و نظری به فهم بهتر راهبردهای مربوطه کمک خواهد کرد. در نگاه نخست، دو نوع سنت فکری عام از اجتماعی روستایی وجود دارد: سنت و برداشتی که اجتماع روستایی را یک اجتماع همگون تصور می‌کند و سنتی که اجتماع روستایی را اجتماعی ناهمگون در نظر می‌گیرد (محمدی و همکاران، ۱۴۰۱). به‌طور کلی، الگوهای و رویکردهای به‌کاررفته در این زمینه را می‌توان به ۴ دسته رویکردهای اقتصادی، رویکردهای اجتماعی، رویکردهای کالبدی- فضایی و رویکردهای جامع، طبقه‌بندی کرد. متناسب با هر یک از این رویکردها، راهبردهای متعددی به‌کاررفته است. در رویکرد اقتصادی «راهبرد توسعه کشاورزی (انقلاب سبز)»، «راهبرد اصلاحات ارضی» و «راهبرد صنعتی سازی روستاها» قابل تشخیص است. راهبردهای «تأمین نیازهای اساسی»، «مشارکت در توسعه روستایی» و «توسعه اجتماعات محلی» به رویکرد اجتماعی مربوط می‌شود. برای رویکرد کالبدی و فضایی، «راهبرد برنامه‌ریزی مراکز روستایی»، «راهبرد توسعه روستا- شهری»، «راهبرد نقش کارکردهای شهری در توسعه روستایی»، «راهبرد تشخیص است. «راهبرد توسعه روستایی همه‌جانبه یا یکپارچه روستایی» و «راهبرد توسعه پایدار»، از جمله راهبردهایی هستند که رویکرد جامع نسبت به برنامه‌ریزی توسعه روستایی دارند.

جدول ۱. رویکردها و راهبردهای برنامه‌ریزی توسعه‌ی روستایی در ایران (محمدی و همکاران، ۱۴۰۱)

رویکردهای اقتصادی	رویکردهای اجتماعی	رویکردهای کالبدی- فضایی	رویکردهای جامع
راهبرد اصلاحات ارضی	راهبرد تأمین نیازهای اساسی	راهبرد مراکز رشد روستایی	-
راهبرد توسعه‌ی کشاورزی (انقلاب سبز)	راهبرد توسعه‌ی اجتماعات روستایی	راهبرد آگروپلیتن یا توسعه روستا- شهری	-
راهبرد صنعتی سازی روستاها	راهبرد مشارکت در توسعه‌ی روستایی	راهبرد برنامه‌ریزی مراکز روستایی	-

مرور پیشینه‌های تحقیقات مشابه نشان داد که با بهره‌گیری از شیوه‌های کمی و یا با رویکردهای کیفی به این موضوع پرداخته‌اند و

تحقیقات ترویج و توسعه روستایی، دوره ۲، شماره ۲، ۱۳-۲۶، پاییز و زمستان ۱۴۰۳.

تاکنون تحقیقات بین‌رشته‌ای و ترکیبی، متشکل از تحقیقات کمی و کیفی در این حوزه مطالعاتی صورت نگرفته است. بدین معنا که تحقیقاتی که هم‌زمان هم توصیفی از منطقه داشته باشند و هم در عین جامعیت، بتوانند حوزه‌های اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی و سیاست‌گذاری را مورد بررسی قرار دهند و ضمن ترسیم آینده‌ای مطلوب، بتوانند گزینه‌های مدیریتی را ترسیم کنند، وجود نداشته است. با توجه به پیشینه تحقیق و سوابق بررسی شده که بیش‌تر از مدل SWOT استفاده شده است، لذا به کار بردن این تکنیک در پژوهش حاضر، نوآوری تحقیق محسوب می‌گردد؛ از سویی دیگر، این پژوهش قصد دارد با تأکید بر تمام جوانب موضوع، راهبردهایی را تدوین کند که قادر باشد، موجبات و بستر لازم را برای تحقق توسعه کارآفرینی روستایی را داشته باشند. به‌طور کلی، بر اساس مطالب فوق می‌توان تمایز پژوهش حاضر با برخی از مطالعات را در زمینه‌های زیر دانست (جدول ۲).

جدول ۲. برخی از مطالعات در حوزه توسعه کارآفرینی و مشاغل خانگی

محقق	عنوان تحقیق	نتایج تحقیق
رکن‌الدین افتخاری و همکاران، (۱۳۸۹)	راهبردهای توسعه کارآفرینی کشاورزی در مناطق روستایی: مطالعه موردی روستاهای شهرستان خدابنده	نتایج نشان می‌دهد که به دلیل توانمندی‌ها و ظرفیت‌های بالای منطقه، آستانه نوآوری و خلاقیت در بخش کشاورزی مناطق روستایی نیازمند بازنگری و ارائه سیاست‌های مناسب برای رفع محدودیت‌ها و استفاده از توان‌های موجود روستایی و کشاورزی است.
(یعقوبی فرانی و همکاران، ۱۳۹۲)	شناسایی بازدارنده‌های گرایش زنان روستایی به مشاغل خانگی (مورد مطالعه: بخش سردرود شهرستان رزن)	نتایج پژوهش نشان داد، به‌رغم وجود این محدودیت‌ها، نگرش زنان روستایی به راه‌اندازی مشاغل خانگی در سطح مطلوبی قرار دارد که بر این اساس می‌توان گفت، در صورت رفع عوامل بازدارنده، مشاغل خانگی در این منطقه توسعه خواهد یافت.
(ایزدی و همکاران، ۱۳۹۵)	سازه‌های مؤثر و موانع تحقق توسعه کارآفرینی در مشاغل خانگی بخش کشاورزی	فضای کسب‌وکار، به‌کارگیری مدیریت دانش، تجربه قبلی، وجود ویژگی‌های شخصیتی مانند خلاقیت و برخورداری از مرکز کنترل درونی، حمایت دولت و مهارت‌های مدیریتی بر توسعه کارآفرینی در مشاغل خانگی تأثیر می‌گذارد.
(رئیزی و همکاران، ۱۳۹۵)	شناسایی و اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی کشاورزی در مناطق روستایی (مطالعه موردی: شهرستان سرباز)	بر اساس نتایج تحقیق پنج عامل اقتصادی، اجتماعی، محیطی، رفتاری و ترویجی در توسعه کارآفرینی کشاورزی نقش داشته‌اند که عوامل اقتصادی با میانگین رتبه‌ای ۳/۲۵، بیش‌ترین تأثیرگذاری را بر کارآفرینی کشاورزی داشته و پس‌از آن عوامل محیطی، اجتماعی، رفتاری و ترویجی به ترتیب، بیش‌ترین تأثیر را بر کارآفرینی کشاورزی گذاشته‌اند، بنابراین باید بستری فراهم گردد که به دریافت تسهیلات مالی و اعتباری (حمایت مالی) کشاورزان برای کارآفرینی کشاورزی، تسهیل هم‌افزایی شبکه‌ای و افزایش توان رقابت (فضای آزاد بازار) کشاورزان کمک کند.
(فلاح، ۱۳۹۷)	شناسایی پیش‌ران‌های مؤثر در توسعه کسب‌وکارهای بسیار کوچک در بخش مشاغل خانگی روستایی	نتایج نشان می‌دهد عواملی چون: فرهنگ‌سازی کارآفرینانه، ظرفیت‌سازی کارآفرینانه و توانمندسازی کارآفرینانه، مهم‌ترین پیش‌ران‌های توسعه کسب‌وکارهای بسیار کوچک در بخش مشاغل خانگی روستایی‌اند.
(فتوحی و همکاران، ۱۳۹۹)	طراحی و تبیین الگوی توسعه کارآفرینی روستایی با ارائه یک راهبرد جدید بر اساس گردشگری کشاورزی: رویکرد داده بنیاد مطالعه موردی (روستاهای شاخص استان یزد)	نتایج در قالب مدل پارادایمی، شامل گردشگری کشاورزی و مشاغل خانگی به‌عنوان مقوله محوری و شرایط علی (ارکان و کالبد محیطی و زیست‌بوم‌های طبیعی)، عوامل زمینه‌ای (اثرات زیست‌محیطی، آموزش پایه، صنایع‌دستی و روستایی و زیرساخت‌های ملموس)، شرایط مداخله‌گر (اثرات انگیزشی، زیرساخت‌های ناملموس و فرهنگ و آئین-ها)، راهبردها (توسعه و تحول، شاخص‌ها، آموزش‌های کاربردی و ایجاد کارگاه‌های مشارکتی) و پیامدهای آن (رشد اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، توسعه فرهنگ کارآفرینی) قرار گرفت.
رشیدیان و همکاران (۱۴۰۰)	چالش‌ها و راهکارهای توسعه کارآفرینی روستایی در شهرستان بهار	نتایج این تحقیق نشان داد که از نظر پاسخگویان، بالا بودن هزینه‌های تولید ازجمله انرژی و نیروی کار و ضعف زیرساخت‌های حمایتی نظیر بیمه مهم‌ترین چالش کارآفرینی روستایی بوده است.
کریمی و علی یاری	شناسایی عوامل مؤثر بر کارآفرینی در	نتایج نشان داد روستاییان منطقه مورد مطالعه در سه گروه قابل دسته‌بندی بوده و

نواحی روستایی شهرستان شیراز	وضعیت اقتصادی، سطح دانش، وضعیت اجتماعی، وضعیت محیطی، حس مکان، نوآوری و عملگرایی، سن پاسخگو و سطح سواد از مهم‌ترین عوامل اثرگذار بر سطح کارآفرینی روستاییان منطقه مورد مطالعه محسوب می‌شود.

روش پژوهش

پژوهش حاضر، به لحاظ هدف، از نوع تحقیقات کاربردی محسوب می‌باشد که با شیوه آمیخته (ترکیبی از مدل‌های کیفی- کمی) انجام می‌شود و به دلیل این که در یک محدوده زمانی معین به انجام می‌رسد، پیمایشی تک‌مقطعی به حساب می‌آید. اطلاعات مورد نیاز این تحقیق عمدتاً به شیوه پیمایش و کتابخانه‌ای به دست آمده است. در این پژوهش در بخش کمی از تکنیک سوات^۱ به منظور شناسایی نقاط قوت، نقاط ضعف، تهدیدها و فرصت‌های توسعه پایدار روستایی با تأکید بر کارآفرینی و مشاغل خانگی در استان همدان، استفاده گشت.

مراحل یا گام‌های تحلیل - SWOT

گام اول، (محاسبه مجموع وزن‌ها): جمع امتیازهای به دست آمده از هر ۳ گروه جامعه آماری بر اساس طیف لیکرت (بسیار کم، کم، متوسط، زیاد و بسیار زیاد) محاسبه و نتیجه آن در ستون مجموع وزن‌ها در کلیه زیرمجموعه‌ها بر اساس چهار بخش اصلی مدل (SWOT) نقاط قوت و ضعف و فرصت‌ها و تهدیدها، ارائه شد.

گام دوم، (محاسبه میانگین وزن‌ها): بر اساس تقسیم مجموع وزن‌های به دست آمده بر تعداد نمونه‌ها، میانگین وزنی هر کدام از زیرمجموعه‌ها برای کل جامعه نمونه به صورت جداگانه محاسبه و در ستون میانگین وزن‌ها ارائه شد.

گام سوم، (محاسبه وزن نسبی): امتیاز به دست آمده در هر کدام از زیرمجموعه‌ها بر تعداد گویه‌های موجود در آن گروه تقسیم و نتایج آن در ستون (وزن نسبی R) ارائه شد.

گام چهارم، (محاسبه مقیاس‌ها): از آن جاکه بهترین حالت در مدیریت راهبردی عبارت است از آن که مجموع برابر با یک یا صد باشد، مجموع مخرج (S-W-O-T) برابر با صد یا یک شود. در این حالت، به هر کدام از زیرمجموعه‌های (SWOT) نقاط ضعف و قوت و فرصت‌ها و تهدیدها) ۰/۲۵ یا ۲۵ تعلق می‌گیرد.

$$\frac{\text{راهبرد} = 100}{\left(\sum_{i=1}^n w_i + \sum_{i=1}^n s_i + \sum_{i=1}^n t_i + \sum_{i=1}^n o_i\right) = 100} = 100$$

از این‌رو، برای محاسبه مقیاس (M) هر کدام از عوامل در زیرمجموعه‌ها (نقاط ضعف و قوت و فرصت‌ها و تهدیدها) از معادله زیر استفاده می‌شود.

$$Mt_i = \frac{25 * Rt_i}{\sum_{i=1}^n Rt_i}$$

$$Ms_i = \frac{25 * Rs_i}{\sum_{i=1}^n Rs_i}$$

$$Mw_i = \frac{25 * Rw_i}{\sum_{i=1}^n Rw_i}$$

$$Mo_i = \frac{25 * Ro_i}{\sum_{i=1}^n Ro_i}$$

گام پنجم: برای به دست آوردن اولویت‌ها، مقدار مقیاس به دست آمده در هر ۳ گروه جامعه نمونه در هر کدام از زیرمجموعه‌ها جمع شد و به ترتیب، بیش‌ترین مقدار در اولویت اول و کم‌ترین مقدار در اولویت آخر قرار گرفت (توحیدلو و همکاران، ۱۳۹۵). جامعه آماری در این پژوهش اعضای شورای اسلامی روستاها، دهیاران و کارآفرینان روستایی بودند که شامل ۷۳ دهستان استان همدان است که از این تعداد بر اساس روش نمونه‌گیری طبقه‌ای با انتساب متناسب، ۳۰ دهستان از ۹ شهرستان انتخاب شد. در تحقیق حاضر، حجم نمونه در بخش کمی بر اساس فرمول کوکران ۳۸۴ نمونه تعیین شد. ابزار پژوهش نیز پرسشنامه محقق ساخته بود که با استفاده از نظرات مطلعین کلیدی، اعضاء هیئت‌علمی دانشگاه‌ها، متخصصان حوزه توسعه روستایی و...سؤالات آن تدوین گردید.

یافته‌ها

در این قسمت، جداول نقاط قوت، نقاط ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای موجود در مسیر توسعه پایدار نواحی روستایی استان همدان با رویکرد کارآفرینی و مشاغل خانگی موردبررسی قرار گرفت.

جدول ۳. نقاط قوت موجود در مسیر توسعه پایدار نواحی روستایی استان همدان با رویکرد کارآفرینی و مشاغل خانگی

ردیف	کُد	نقاط قوت موجود در مسیر توسعه پایدار نواحی روستایی استان همدان
۱	S1	وجود جاذبه‌های طبیعی، فرهنگی و مذهبی و آثار باستانی در روستاهای منطقه
۲	S2	وجود اراضی مناسب و مستعد جهت تولید محصولات باغی، زراعی، آبی‌پروری و دامی با موقعیت جغرافیایی خوب در روستاهای منطقه
۳	S3	وجود شبکه راه‌های مناسب ارتباطی با سایر شهرهای مجاور و نزدیکی به راه‌های اصلی جهت بازاریابی محصولات
۴	S4	وجود منابع آبی سطحی و زیرزمینی مناسب در منطقه
۵	S5	نیروی انسانی فعال و جوان در مناطق روستایی
۶	S6	تمایل بالای زنان روستایی برای ایجاد مشاغل خانگی
۷	S7	امکان‌پذیر بودن ایجاد مشاغل خانگی در روستا به دلیل دسترسی آسان به مواد اولیه
۸	S8	بزرگ بودن خانه‌های روستایی و امکان ایجاد شغل در منزل
۹	S9	افزایش مهاجرت معکوس (مهاجرت از شهر به روستا)
۱۰	S10	افزایش تعداد گردشگر روستایی در همدان و زمینه‌سازی برای اشتغال پایدار روستایی

منبع: یافته‌های پژوهش

نقاط ضعف موجود در مسیر توسعه پایدار نواحی روستایی استان همدان با رویکرد کارآفرینی و مشاغل خانگی

در این بخش، مهم‌ترین نقاط ضعف موجود در مسیر ایجاد توسعه روستایی استان همدان با توجه به کارآفرینی و مشاغل خانگی که با استفاده از نظرات مطلعین کلیدی، اعضاء هیئت‌علمی دانشگاه‌ها، متخصصان حوزه توسعه روستایی و در قالب پرسشنامه محقق ساخت زیر، گردآوری شده است، به شرح جدول ۴، بیان می‌گردد.

جدول ۴. نقاط ضعف موجود در مسیر توسعه پایدار نواحی روستایی استان همدان با تأکید بر کارآفرینی و مشاغل خانگی

ردیف	کُد	نقاط ضعف موجود در مسیر توسعه پایدار نواحی روستایی استان همدان
۱	W1	بافت فرسوده و ضعف خدمات و امکانات رفاهی، تفریحی و زیرساختی در مناطق روستایی
۲	W2	آبیاری سنتی و پایین بودن بازدهی روش‌های آبیاری در مزارع
۳	W3	نبود انبارهای ذخیره، سردخانه‌های محصولات
۴	W4	فقدان زیرساخت‌های اطلاعاتی و ارتباطی (اینترنت) برای فروش محصولات و صنایع‌دستی
۵	W5	خرد بودن اراضی زراعی و باغی و پایین بودن سطح مکانیزاسیون کشاورزی
۶	W6	عدم توجه به پایداری اراضی کشاورزی و تغییر کاربری اراضی

تدوین راهبردهای توسعه پایدار نواحی... / سامیان و همکاران

ردیف	کُد	نقاط ضعف موجود در مسیر توسعه پایدار نواحی روستایی استان همدان
۷	W7	عدم توجه به اثرات زیست‌محیطی طرح‌های روستایی
۸	W8	آبیاری سنتی و پایین بودن بازدهی روش‌های آبیاری در مزارع
۹	W9	کمبود تأسیسات و زیرساخت‌های گردشگری در روستا
۱۰	W10	بالا بودن هزینه کشت محصولات کشاورزی و عدم ثبات قیمتی نهاده‌های کشاورزی
۱۱	W11	واگذاری طرح‌های توسعه روستایی به افراد غیربومی
۱۲	W12	ضعف صنایع تبدیلی
۱۳	W13	عدم وجود تخصص‌های متنوع در روستا
۱۴	W14	پایین بودن سطح فناوری کشاورزی در روستا
۱۵	W15	عدم وجود دوره‌های آموزشی در سطح روستا برای زنان روستایی
۱۶	W16	عدم دسترسی زنان به بازار برای فروش محصولات تولیدی
۱۷	W17	عدم فعالیت مؤسسات اشتغال‌زا در مناطق روستایی
۱۸	W18	نداشتن دانش کافی مالی زنان روستایی جهت فروش محصولات تولیدی

منبع: یافته‌های پژوهش

فرصت‌های موجود در مسیر توسعه پایدار نواحی روستایی استان همدان با تأکید بر کارآفرینی و مشاغل خانگی

در این بخش، مهم‌ترین فرصت‌های موجود در مسیر ایجاد توسعه روستایی استان همدان با توجه به کارآفرینی و مشاغل خانگی که با استفاده از نظرات مطلعین کلیدی، اعضاء هیئت‌علمی دانشگاه‌ها، متخصصان حوزه توسعه روستایی و در قالب پرسشنامه محقق ساخت زیر، گردآوری شده است، به شرح جدول ۵، بیان شده است.

جدول ۵. فرصت‌های موجود در مسیر توسعه پایدار نواحی روستایی استان همدان با رویکرد کارآفرینی و مشاغل خانگی

ردیف	کُد	فرصت‌های موجود در مسیر توسعه پایدار نواحی روستایی استان همدان
۱	O1	پرداخت اعتبارات بلاعوض توسط دولت جهت ایجاد اشتغال در سطح روستا
۲	O2	سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در صنعت اکو توریسم در شهرستان همدان
۳	O3	ارائه تسهیلات کم‌بهره توسط سازمان جهاد کشاورزی جهت مکانیزاسیون بخش کشاورزی
۴	O4	روند کاهش مشاغل دولتی و تأکید بر کارآفرینی و خوداشتغالی با حمایت دولت در منطقه
۵	O5	افزایش توجه به اثرات زیست‌محیطی کسب‌وکارهای روستایی
۶	O6	احداث بازارهای محلی در منطقه جهت فروش محصولات تولیدشده
۷	O7	توسعه کشت گیاهان دارویی در منطقه
۸	O8	ترویج فرهنگ کارآفرینی در روستاها
۹	O9	افزایش سرمایه‌گذار گردشگری در منطقه
۱۰	O10	زیر کشت بردن اراضی بایر
۱۱	O11	افزایش قیمت ارز و بالا رفتن قیمت محصولات زراعی، باغی، لبنی
۱۲	O12	تمایل به خرید محصولات خانگی سالم مانند عرقی‌جات، ترشی‌جات، نان محلی و... توسط گردشگران

منبع: یافته‌های پژوهش

تهدیدهای موجود در مسیر توسعه پایدار نواحی روستایی استان همدان با رویکرد کارآفرینی و مشاغل خانگی

در این بخش، مهم‌ترین تهدیدات موجود در مسیر ایجاد توسعه روستایی استان همدان با توجه به کارآفرینی و مشاغل خانگی که با استفاده از نظرات مطلعین کلیدی، اعضاء هیئت‌علمی دانشگاه‌ها، متخصصان حوزه توسعه روستایی و در قالب پرسشنامه محقق ساخت زیر، گردآوری شده است، به شرح جدول ۶، بیان می‌گردد.

جدول ۶. تهدیدات موجود در مسیر توسعه پایدار نواحی روستایی استان همدان با رویکرد کارآفرینی و مشاغل خانگی

ردیف	کُد	تهدیدات موجود در مسیر توسعه پایدار نواحی روستایی استان همدان
۱	T1	عدم بازگشت نیروی فعال (قشر جوان) تحصیل کرده به روستاها و روند مسن شدن کشاورزان
۲	T2	جذابیت بخش صنعتی و خدمات شهری در جذب نیروی کار کشاورزی (دستمزد بالاتر)
۳	T3	نوسانات زمانی و مکانی پارامترهای هواشناسی (نظیر بارش، دما، رطوبت) و تغییرات اقلیمی
۴	T4	مشکلات زیست محیطی و خشک سالی در اکثر مناطق روستایی
۵	T5	روند افزایش قیمت نهاده‌های کشاورزی به‌ویژه تجهیزات نوین و کاهش قدرت خرید کشاورزان و عدم پایداری اقتصادی
۶	T6	سرمایه ناچیز در مناطق روستایی
۷	T7	ورشکسته شدن چندین کارگاه اشتغال‌زایی در منطقه
۸	T8	طولانی بودن فرآیند مجوز برای کسب و کارهای خانگی
۹	T9	طولانی بودن فرآیند دریافت تسهیلات
۱۰	T10	سرمایه‌گذاری اندک در مناطق روستایی
۱۱	T11	سیاست‌گذاری‌های مقطعی و ناصحیح متولیان توسعه روستایی برای توسعه کارآفرینی و مشاغل خانگی
۱۲	T12	تغییر شکل و کالبد مناطق روستایی به‌مانند خانه‌های شهری و عدم امکان ایجاد مشاغلی مانند دام‌پروری در خانه‌های جدید روستایی
۱۳	T13	مقطعی بودن حمایت‌های دولتی از مشاغل روستایی و عدم پایداری در ارائه خدمات به صاحبان مشاغل در روستا

منبع: یافته‌های پژوهش

ماتریس‌های ارزیابی عوامل موجود در مسیر توسعه پایدار نواحی روستایی استان همدان با رویکرد کارآفرینی و مشاغل خانگی

در بخش قبل، به شناسایی و جدول‌بندی عوامل استراتژیک (راهبردی) تأثیرگذار بر ایجاد توسعه نواحی روستایی استان همدان با رویکرد کارآفرینی و مشاغل روستایی پرداخته شد. در این قسمت، ماتریس‌های ارزیابی عوامل موجود در مسیر توسعه پایدار نواحی روستایی استان همدان با رویکرد کارآفرینی و مشاغل خانگی، تشکیل گردید. این ماتریس‌ها عبارت‌اند از: ماتریس ارزیابی عوامل درونی^۱ و ماتریس ارزیابی عوامل بیرونی^۲ می‌باشند. هدف از ایجاد این دو ماتریس، تحلیل وضعیت توسعه پایدار نواحی روستایی استان همدان با رویکرد کارآفرینی و مشاغل خانگی در استان همدان است.

ماتریس عوامل درونی

عوامل درونی شامل: نقاط قوت و نقاط ضعف می‌باشد. در بخش نقاط قوت، «تمایل زنان برای راه‌اندازی مشاغل خانگی»، «افزایش تعداد گردشگر روستایی در همدان» و «زمینه‌سازی برای اشتغال پایدار روستایی»، دارای بالاترین اهمیت بودند. همچنین، در بخش نقاط ضعف، «بافت فرسوده و ضعف خدمات و امکانات رفاهی»، «تفریحی و زیرساختی در مناطق روستایی»، «آبیاری سنتی و پایین بودن بازدهی روش‌های آبیاری در مزارع»، «عدم توجه به پایداری اراضی کشاورزی و تغییر کاربری اراضی»، «عدم توجه به اثرات زیست محیطی طرح‌های روستایی»، «آبیاری سنتی و پایین بودن بازدهی روش‌های آبیاری در مزارع» و «واگذاری طرح‌های روستایی به افراد غیربومی، دارای بالاترین میزان اهمیت بودند که در جدول ۷، قابل ملاحظه است.

جدول ۷. تحلیل عوامل درونی

اهمیت (۱-۵)	وزن (۰-۱)	اهمیت (۴-۱)	اهمیت (۱-۴)	عوامل راهبردی درونی	
				نقاط قوت	نقاط ضعف
۴	۰/۰۳۵	۴	۰/۱	و آثار باستانی در روستاهای منطقه و مذهبی وجود جاذبه‌های طبیعی، فرهنگی	

1. Internal Factor Evaluation (IFE)

2. External Factor Evaluation (EFE)

تدوین راهبردهای توسعه پایدار نواحی... /سامیان و همکاران

عوامل راهبردی درونی			
اهمیت (۱-۵)	وزن (۰-۱)	امتیاز (۱-۴)	امتیاز نهایی
۴	۰/۰۴۴	۳	۰/۱
۳	۰/۰۴۴	۳	۰/۰
۴	۰/۰۳۵	۳	۰/۱
۴	۰/۰۳۵	۳	۰/۱
۵	۰/۰۴۴	۳	۰/۱
۴	۰/۰۲۶	۳	۰/۱
۴	۰/۰۲۶	۳	۰/۱
۳	۰/۰۴۴	۳	۰/۰
۵	۰/۰۳۵	۳	۰/۱
نقاط قوت			
وجود اراضی مناسب و مستعد جهت تولید محصولات باغی، زراعی، آبی‌پروری و دامی با موقعیت جغرافیایی خوب در روستاهای منطقه			
سایر شهرهای مجاور و نزدیکی به راه‌های اصلی جهت بازاریابی ارتباطی با مناسب شبکه راه‌های وجود محصولات			
در منطقه سطحی و زیرزمینی مناسب وجود منابع آبی			
نیروی انسانی فعال و جوان در مناطق روستایی			
تمایل بالای زنان روستایی برای ایجاد مشاغل خانگی			
امکان پذیر بودن ایجاد مشاغل خانگی در روستا به دلیل دسترسی آسان به مواد اولیه			
بزرگ بودن خانه‌های روستایی و امکان ایجاد شغل در منزل			
افزایش مهاجرت معکوس (مهاجرت از شهر به روستا)			
افزایش تعداد گردشگر روستایی در همدان و زمینه‌سازی برای اشتغال پایدار روستایی			
نقاط ضعف			
۵	۰/۰۳۵	۲	۰/۰
۵	۰/۰۳۵	۲	۰/۰
۴	۰/۰۴۴	۲	۰/۰
۴	۰/۰۲۶	۲	۰/۰
۴	۰/۰۲۶	۱	۰/۰
۵	۰/۰۳۵	۲	۰/۰
۵	۰/۰۴۴	۲	۰/۰
۵	۰/۰۴۴	۲	۰/۰
۴	۰/۰۳۵	۱	۰/۰
۴	۰/۰۴۴	۲	۰/۰
۵	۰/۰۳۵	۲	۰/۰
۳	۰/۰۴۴	۲	۰/۰
۴	۰/۰۳۵	۲	۰/۰
۴	۰/۰۴۴	۲	۰/۰
۴	۰/۰۳۵	۱	۰/۰
۴	۰/۰۳۵	۲	۰/۰
۴	۰/۰۴۴	۲	۰/۰
۳	۰/۰۲۶	۲	۰/۰
۴	۰/۰۲۶	۲	۰/۰
۳	۰/۰۳۵	۱	۰/۰
۳	۰/۰۴۴	۲	۰/۰
۴	۰/۰۴۴	۲	۰/۰
۵	۰/۰۳۵	۱	۰/۰

منبع: یافته‌های پژوهش

از تحلیل عوامل درونی، مشخص شده است که مجموعه امتیازات وزنی برابر به ۱/۰۶ است. این عدد بیش‌تر از صفر می‌باشد. چنانچه

تحقیقات ترویج و توسعه روستایی، دوره ۲، شماره ۲، ۱۳-۲۶، پاییز و زمستان ۱۴۰۳.

این عدد، کم‌تر از ۱ باشد، عوامل درونی در نقطه‌ضعف اساسی قرار دارد. چنانچه این عدد بین ۱ تا ۱/۵ باشد، عوامل درونی در نقطه قوت متوسط قرار دارد و چنانچه، این عدد بالاتر از ۱/۵ باشد، عوامل درونی در نقطه قوت اساسی قرار دارد (توحید لو و همکاران، ۱۳۹۵)؛ بنابراین، ایجاد و نهادینه‌سازی اقدامات مربوط به توسعه روستایی همدان با توجه به کارآفرینی و مشاغل خانگی در نقطه قوت قرار دارد. به‌عبارت‌دیگر نشان می‌دهد، قوت‌های درونی، بیش‌تر از نقاط ضعف است که برای آن برشمرده شده است.

ماتریس عوامل بیرونی

ماتریس عوامل بیرونی نیز، شامل پنج ستون اصلی به شرح جدول قبلی می‌باشد. با این تفاوت که در ستون اول، عوامل راهبردی تأثیرگذار بر در قالب فرصت‌ها و تهدیدها تدوین شده است. عوامل بیرونی شامل، تهدیدها و فرصت‌های سیستم هستند. در بخش فرصت‌ها، گویه‌های «پرداخت اعتبارات بلاعوض توسط دولت جهت ایجاد اشتغال در سطح روستا»، «روند کاهش مشاغل دولتی و تأکید بر کارآفرینی و خوداشتغالی با حمایت دولت در منطقه»، «احداث بازارهای محلی در منطقه جهت فروش محصولات تولیدشده»، «افزایش سرمایه‌گذار گردشگری در منطقه» و «زیر کشت بردن اراضی بایر» دارای بالاترین اهمیت بودند. همچنین، گویه‌های «عدم بازگشت نیروی فعال (قشر جوان) تحصیل‌کرده به روستاها و روند مس‌شدن کشاورزان»، «جذابیت بخش صنعتی و خدمات شهری در جذب نیروی کار کشاورزی (دستمزد بالاتر)»، «ورشکسته شدن چندین کارگاه اشتغال‌زایی در منطقه»، «تغییر شکل و کالبد مناطق روستایی به‌مانند خانه‌های شهری» و «عدم امکان ایجاد مشاغل ماند دام‌پروری در خانه‌های جدید روستایی»، دارای بالاترین اهمیت در بخش تهدیدهای سیستم بودند که در جدول ۸، قابل‌ملاحظه است.

جدول ۸. تحلیل عوامل بیرونی

امتیاز نهایی	امتیاز (۴-)	وزن (۱-)	اهمیت (۵-)	عوامل راهبردی بیرونی	
				فرصت‌ها	تهدیدها
۰/۱	۴	۰/۰۳۸	۵	پرداخت اعتبارات بلاعوض توسط دولت جهت ایجاد اشتغال در سطح روستا	
۰/۱	۳	۰/۰۵۰	۴	سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در صنعت اکو توریسم در شهرستان همدان	
۰/۱	۳	۰/۰۳۸	۳	ارائه تسهیلات کم‌بهره توسط جهاد کشاورزی جهت مکانیزاسیون بخش کشاورزی	
۰/۱	۴	۰/۰۵۰	۵	روند کاهش مشاغل دولتی و تأکید بر کارآفرینی و خوداشتغالی با حمایت دولت در منطقه	
۰/۱	۳	۰/۰۶۴	۴	افزایش توجه به اثرات زیست‌محیطی کسب‌وکارهای روستایی	
۰/۱	۴	۰/۰۵۰	۵	احداث بازارهای محلی در منطقه جهت فروش محصولات تولیدشده	
۰/۱	۴	۰/۰۵۰	۳	توسعه کشت گیاهان دارویی در منطقه	
۰/۱	۴	۰/۰۵۰	۵	ترویج فرهنگ کارآفرینی در روستاها	
۰/۱	۴	۰/۰۵۰	۵	افزایش سرمایه‌گذار گردشگری در منطقه	
۰/۱	۳	۰/۰۳۸	۵	زیر کشت بردن اراضی بایر	
۰/۱	۴	۰/۰۳۸	۴	افزایش قیمت ارز و بالا رفتن قیمت محصولات زراعی، باغی و لبنی	
۰/۱	۳	۰/۰۳۸	۳	تمایل به خرید محصولات خانگی سالم مانند: عرقی‌جات، ترشی‌جات، نان محلی و... توسط گردشگران	
امتیاز نهایی	امتیاز (۴-)	وزن (۱-)	اهمیت (۵-)	تهدیدها	
۰/۱	۲	۰/۰۳۵	۵	عدم بازگشت نیروی فعال (قشر جوان) تحصیل‌کرده به روستاها و روند مس‌شدن کشاورزان	
۰/۰	۱	۰/۰۳۵	۵	جذابیت بخش صنعتی و خدمات شهری در جذب نیروی کار کشاورزی (دستمزد بالاتر)	

تدوین راهبردهای توسعه پایدار نواحی... /سامیان و همکاران

۰/۱	۲	۰/۰۴۴	۴	رطوبت و تغییرات اقلیمی بارش، دما، هواشناسی، نظیر: پارامترهای مکانی و زمانی نوسانات
۰/۰	۱	۰/۰۲۶	۳	مشکلات زیست‌محیطی و خشک‌سالی در اکثر مناطق روستایی
۰/۰	۱	۰/۰۲۶	۴	روند افزایش قیمت نهاده‌های کشاورزی به‌ویژه تجهیزات نوین و کاهش قدرت خرید کشاورزان و عدم پایداری اقتصادی
۰/۱	۱	۰/۰۳۵	۴	سرمایه ناچیز در مناطق روستایی
۰/۱	۱	۰/۰۴۴	۵	ورشکسته شدن چندین کارگاه اشتغال‌زایی در منطقه
۰/۰	۱	۰/۰۴۴	۵	طولانی بودن فرآیند مجوز برای کسب‌وکارهای خانگی
۰/۰	۱	۰/۰۳۵	۴	طولانی بودن فرآیند دریافت تسهیلات
۰/۱	۱	۰/۰۴۴	۴	سرمایه‌گذاری اندک در مناطق روستایی
۰/۱	۱	۰/۰۳۵	۵	سیاست‌گذاری‌های مقطعی و ناصحیح متولیان توسعه روستایی برای توسعه کارآفرینی و مشاغل خانگی
۰/۱	۱	۰/۰۴۴	۵	تغییر شکل و کالبد مناطق روستایی به‌مانند خانه‌های شهری و عدم امکان ایجاد مشاغل مانند دام‌پروری در خانه‌های جدید روستایی
۰/۱	۱	۰/۰۳۵	۴	مقطعی بودن حمایت‌های دولتی از مشاغل روستایی و عدم پایداری در ارائه خدمات به صاحبان مشاغل در روستا

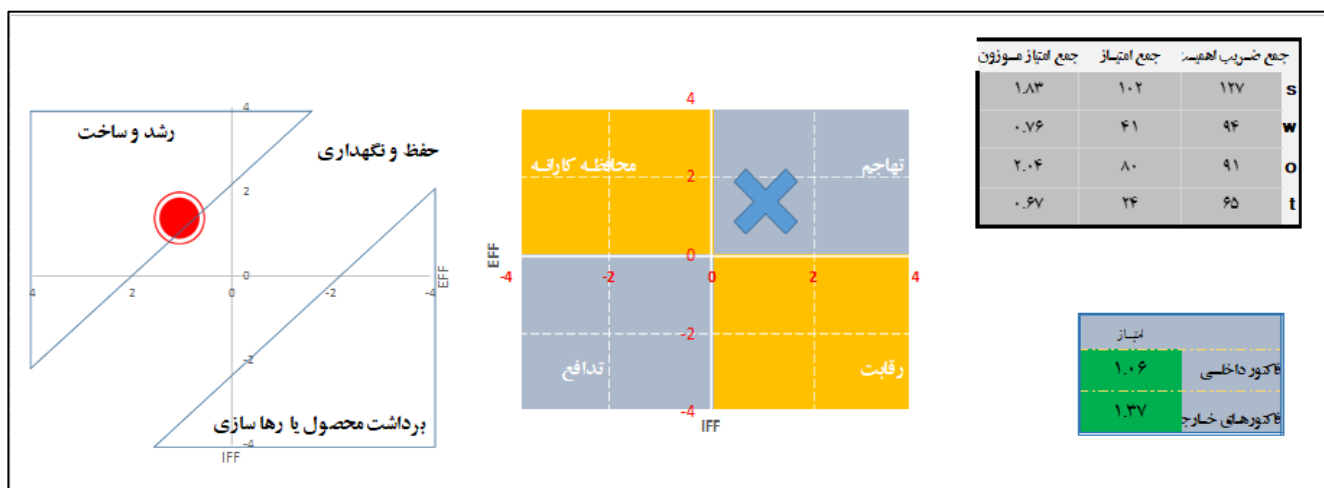
منبع: یافته‌های پژوهش

از تحلیل عوامل بیرونی مشخص شده است که مجموعه امتیازات وزنی برابر به ۱/۳۷ است. اگر این عدد زیر صفر باشد وضعیت کارآفرینی و مشاغل خانگی استان در نقطه تهدید قرار دارد. چنانچه این عدد، بین ۱ تا ۱/۵ باشد، وضعیت کارآفرینی و مشاغل خانگی استان در نقطه فرصت دارد و چنانچه این عدد بالاتر از ۱/۵ باشد، عوامل بیرونی در نقطه فرصت اساسی قرار دارد. براساس نتیجه این تحقیق، این عدد بیش‌تر از صفر می‌باشد؛ بنابراین می‌توان گفت، کارآفرینی و اشتغال‌زایی در استان همدان در نقطه فرصت بیرونی می‌باشد. به دیگر سخن می‌توان بیان داشت که فرصت‌های توسعه مشاغل خانگی و کارآفرینی در راستای ایجاد توسعه پایدار روستایی در استان همدان، بیش‌تر از تهدیدهای آن می‌باشد.

ماتریس عوامل درونی و بیرونی

اعداد به‌دست‌آمده از ارزیابی عوامل درونی عدد ۱/۰۶ می‌باشد که بیش‌تر از عدد «صفر» است و ارزیابی عوامل بیرونی عدد ۱/۳۷ را نشان می‌دهد که بیش‌تر از عدد «صفر» می‌باشد. این بدان معناست که به لحاظ عوامل درونی، قوت‌ها بر ضعف‌ها چیره بوده و به لحاظ عوامل بیرونی، فرصت‌ها بر تهدیدها برتری دارند.

بنابراین، کارآفرینی و مشاغل خانگی در استان همدان بر بنیاد این تحلیل، در حالت قوت به سر برده و درعین‌حال، دارای فرصت‌هایی است و در شرایط تهاجمی قرار می‌گیرد. بدین معنی که اولویت راهبردی این نظام، باید معطوف به رشد و ساخت باشد و همچنین، وابسته به ارتقاء سطح نقاط قوت با استفاده از فرصت‌های موجود باشد. شکل ۱، نتایج تحلیل عوامل درونی و بیرونی را به تصویر کشیده است.

شکل ۱. تحلیل عوامل درونی و بیرونی، منبع: یافته‌های پژوهش

جدول ۹. ماتریس سوات

عوامل درونی	قوت‌ها	ضعف‌ها
عوامل بیرونی	S1, S2, S3, S4, S5, S6, S7...	W1, W2, W3, W4, W5, W6, W7, W8, W9, W10...
فرصت‌ها	استراتژی‌های تهاجمی SO	استراتژی‌های محافظه کارانه WO
تهدیدها	استراتژی‌های متنوع ST	استراتژی‌های تدافعی WT
O1, O2, O3, O4, O5, O6, O7, O8, O9, O10 ...	SO1: گسترش ایجاد فضای مشروع برای حضور زنان در ابعاد سیاسی- حقوقی، اجتماعی- فرهنگی، اقتصادی، کالبدی و عملیاتی (توجه شایسته به نقش مشارکت زنان در خانه و اجتماع)؛ SO2: سرمایه‌گذاری و تخصیص منابع مالی کافی به روستاها؛ SO3: ایجاد بستر مناسب توسط دولت مرکزی برای مشارکت داوطلبانه زنان در برنامه‌های اشتغال‌زایی روستایی؛ SO4: توسعه کشت‌های متنوع در سطح روستاها؛ SO5: گسترش صنایع تبدیلی در روستاها.	WO1: تقویت، باور سازی و آگاهی‌بخشی به روستاییان در جهت تأمین نیازهای اساسی آنان همچون: آموزش رایگان در مقاطع ابتدایی، تحصیلات دانشگاهی، مهارت‌مندی و اشتغال‌زایی؛ WO2: ایجاد زیرساخت‌های لازم برای اشتغال‌زایی در مناطق روستایی؛ WO3: تعریف مشخص مدل برنامه‌ریزی مشارکتی در ساختار قانونی برنامه‌ریزی استان همدان.
T1, T2, T3, T4, T5, T6, T7, T8, T9...	ST1: ایجاد نهادها و مکانیزم‌های حمایتی برای ضمانت اجرای قوانین مصوب در مورد مشاغل خانگی؛ ST2: ایجاد بازارهای محلی برای فروش محصولات روستایی؛ ST3: عدم استفاده از افراد غیرمتخصص در برنامه‌ریزی روستایی.	WT1: نهادینه کردن فرهنگ خوداشتغالی در سطح روستاها؛ WT2: بهبود زیرساخت‌های گردشگری روستایی؛ WT3: تصویب قوانینی جهت حمایت از مشاغل روستایی به هنگام نوسانات شدید ارز.

منبع: یافته‌های پژوهش

بحث و نتیجه‌گیری

بر اساس یافته‌ها، مهم‌ترین راهبردهای توسعه پایدار نواحی روستایی استان همدان با رویکرد کارآفرینی و مشاغل خانگی، عبارت بودند از:

۱- ایجاد و گسترش فضای مشروع برای حضور زنان در ابعاد سیاسی- حقوقی، اجتماعی- فرهنگی، اقتصادی، کالبدی و عملیاتی: این راهبرد برای روستاهای دهستان همدان، بهار و درجزین که مشاغلی چون تولید محصولات خانگی (رب، ترشی‌جات، عرق‌جات، نان محلی، رشته پلویی و ...)، در آنان بیش‌تر مشاهده می‌شود، مناسب است؛ زیرا این مشاغل، غالباً توسط زنان انجام می‌شود و نیازمند گسترش ایجاد فضای مشروع و مناسب برای حضور زنان در ابعاد سیاسی- حقوقی، اجتماعی- فرهنگی، اقتصادی، کالبدی و عملیاتی

سرمایه‌گذاری و تخصیص منابع مالی کافی به روستاها است.

۲- سرمایه‌گذاری و تخصیص منابع کافی به روستاها: حمایت از کسب‌وکارهای روستایی یکی از عوامل توسعه اقتصادی است. توجه به سرمایه‌های روستایی، باعث پایداری منابع و سرمایه‌های روستایی می‌شود و توان افزون‌تری را برای بنگاه‌های اقتصادی برای غلبه بر مشکلات پیشروی کسب‌وکارهای روستایی فراهم می‌کند. کسب‌وکارهای روستایی به مجموعه‌ای از سرمایه‌ها دسترسی دارند که به اختصار عبارت‌اند از:

- سرمایه فیزیکی به معنای: زیرساخت‌ها؛
- سرمایه طبیعی به معنای: محیط‌زیست و چشم‌اندازها؛
- سرمایه مالی به معنای: اندازه بازار، درآمد، سرمایه‌گذاری؛
- سرمایه انسانی به معنای: مردم و مهارت‌ها و قابلیت‌های کارآفرینی ایشان؛
- سرمایه اجتماعی به معنای: شبکه‌ها، اعتماد متقابل؛
- سرمایه سازمانی به معنای: حکومت، قدرت و نمایندگی‌ها؛
- سرمایه فرهنگی به معنای: میراث، آئین‌ها، وقایع، داستان‌ها و سنت‌ها؛
- سرمایه نمادین به معنای: هویت روستایی.

توجه هم‌زمان و هم‌وزن به سرمایه‌های روستایی، هم موجب پایداری منابع و سرمایه‌های روستایی را فراهم می‌نماید و هم نیرو و توان افزون‌تری را برای بنگاه‌های اقتصادی برای غلبه بر مشکلات و مسائل ذکرشده را فراهم می‌کند. با توجه به مواردی که اشاره شد؛ بنابراین لازم است، از همه سرمایه‌های روستایی حمایت لازم انجام شود و منابع مالی کافی به هر بخش اختصاص داده شود. در دهستان‌های تابعه شهرستان‌های استان همدان، متناسب با سرمایه‌های هر روستا، نیاز به سرمایه‌گذاری و تخصیص منابع، احساس می‌گردد.

۳- ایجاد بستر مناسب توسط دولت برای مشارکت داوطلبانه زنان در برنامه‌های اشتغال‌زایی روستایی: همان‌طور که نتایج نشان داد، غالب مشاغلی که در روستاهای دهستان‌های همدان مرسوم است یا توسط زنان انجام می‌شود (رب، ترشی‌جات، عرقی‌جات، نان محلی، رشته پلویی و صنایع دستی) و یا زنان در انجام آن مشاغل در کنار مردان حضور دارند (کشاورزی، دام‌پروری)؛ بنابراین، ایجاد بستر مناسب توسط دولت برای مشارکت داوطلبانه زنان در برنامه‌های اشتغال‌زایی روستایی احساس می‌گردد، زیرا بسیاری از مشاغل روستایی وابسته به حضور زنان است و زنان تقریباً نیمی از جمعیت فعال روستاها را تشکیل می‌دهند.

سه‌م نویسنده‌گان در پژوهش

سه‌م همه نویسندگان در این مقاله به یک اندازه است.

تضاد منافع

نویسندگان اعلام می‌دارند که هیچ تضاد منافی در رابطه با نویسندگی و یا انتشار این مقاله ندارند.

تقدیر و تشکر

نویسندگان از همه افراد، به دلیل مشاوره و راهنمایی علمی و مشارکت آن‌ها در این مقاله تشکر و قدرانی می‌نمایند.

منابع

- ایزدی، بنت‌الهدی؛ رضائی مقدم، کوروش و اسداله پور، علی. (۱۳۹۵). سازه‌های مؤثر و موانع تحقق توسعه کارآفرینی در مشاغل خانگی بخش کشاورزی در مناطق روستایی شیراز. علوم ترویج و آموزش کشاورزی ایران، ۱۱۲(۱)، ۳۹-۵۱.
- بهمنی، افشین؛ قدیری معصوم، مجتبی؛ حاجیلو، مهدی؛ عظیمی، فریده و قدیری معصوم، مهدیه. (۱۴۰۰). بازاندیشی در جوه مؤثر بر توسعه گردشگری

تحقیقات ترویج و توسعه روستایی، دوره ۲، شماره ۲، ۱۳-۲۶، پاییز و زمستان ۱۴۰۳.

- کشاورزی و زمین‌پای کارآفرینی در مناطق روستایی (مورد مطالعه: روستاهای استان تهران). فصل‌نامه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، ۲۱(۶۳).
- پور طاهری، مهدی و نعمتی، رضا. (۱۳۹۱). اولویت‌بندی مسائل توسعه روستایی با تأکید بر دیدگاه روستاییان مطالعه موردی: بخش مرکزی شهرستان خرم‌آباد. فصل‌نامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی. دوره ۱، ۲(۲): ۱۱۳-۱۲۸.
- تقی‌بیگی، معصومه؛ آگهی، حسین و میرک‌زاده، علی‌اصغر. (۱۳۹۳). بررسی موانع و راهکارهای مناسب توسعه مشاغل خانگی شهرستان اسلام‌آباد غرب. مجله پژوهش‌های روستایی، دوره ۵، شماره ۲: ۲۸۳-۳۱۰.
- توحیدلو، شاد علی؛ اعظمی، موسی؛ و احدنژادروشتی، محسن. (۱۳۹۵). واکاوای راهبردهای منطقه ای توسعه کشاورزی استان همدان. فصل‌نامه پژوهش‌های ترویج و آموزش کشاورزی ایران، سال دهم، شماره ۴، زمستان ۱۳۹۵.
- رشیدیان، فاطمه؛ کلانتری، خلیل؛ و براتی، علی‌اکبر. (۱۴۰۰). چالش‌ها و راهکارهای توسعه کارآفرینی روستایی در شهرستان بهار. مطالعات کارآفرینی و توسعه پایدار کشاورزی، دوره ۸، شماره ۴.
- رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا؛ سجاسی قیداری، حمد اله و رضوی، سید حسن. (۱۳۸۹). راهبردهای توسعه کارآفرینی کشاورزی در مناطق روستایی: مطالعه موردی روستاهای شهرستان خدابنده. فصل‌نامه روستا و توسعه. دوره ۱۳، شماره ۳: ۱-۲۹.
- رئبسی، ابوبکر؛ شیپکی تاش، مهیم؛ سالارزهی، حبیب اله و ولی نفس، عبدالعزیز. (۱۳۹۵). شناسایی و اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی کشاورزی در مناطق روستایی (مطالعه موردی: شهرستان سرابز). راهبردهای کارآفرینی در کشاورزی. دوره ۳، شماره ۶، ۵۸-۵۱.
- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان (۱۳۹۸). برنامه توسعه اقتصادی و اشتغال‌زایی، روستایی، استان همدان.
- سعدی، حشمت‌اله؛ جلیلیان، سارا و یعقوبی فرانی، احمد. (۱۳۹۳). تأثیر کسب‌وکارهای خانگی بر توانمندی اجتماعی زنان روستایی. زن و جامعه. ۸۵-۱۰۶: (۳)۵.
- شهبازی، حسین رضا. (۱۴۰۱). کار آفرینی کشاورزی راهبردی در توسعه پایدار روستایی. فصل‌نامه جغرافیا و روابط انسانی، دوره ۵، شماره ۲، پاییز ۱۴۰۱.
- فتوحی، مجید؛ حسینی نیا، غلامحسین و سجادی، سید مجتبی. (۱۳۹۹). طراحی و تبیین الگوی توسعه کارآفرینی روستایی با ارائه یک راهبرد جدید بر اساس گردشگری کشاورزی: رویکرد داده‌بنیاد مطالعه موردی (روستاهای شاخص استان یزد). فصل‌نامه نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی. دوره ۱۳، شماره ۱(۴۹): ۳۵۶-۳۸۰.
- فلاح، محمدرضا. (۱۳۹۷). شناسایی پیشران‌های مؤثر در توسعه کسب‌وکارهای بسیار کوچک (میکرو) در بخش مشاغل خانگی روستایی. فصل‌نامه تحقیقات بازاریابی نوین. دوره ۸، شماره ۳(۳۰): ۱۱۹-۱۴۰.
- کاظمی، نسرین؛ سلمانی، محمد؛ بدری، سید علی؛ و مطوف، شریف. (۱۳۹۷). پیوندهای جمعیتی روستایی - شهری و تأثیر آن بر خلق سرمایه اجتماعی (مطالعه موردی: شهرستان‌های دماوند، فیروزکوه و شمیرانات). جغرافیا و پایداری محیط، ۸(۳۰): ۶۷-۷۳.
- محمدی، حمیدرضا؛ منشی‌زاده، رحمت اله؛ رحمانی، بیژن؛ پاک‌پور، محسن. (۱۴۰۱). نگرش سیستمی در برنامه‌ریزی فضایی توسعه روستایی با توجه به رویکرد ساختاری- کارکردی. پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ۱(۵۴): ۲۶۹-۲۸۷.
- مسیبی، سمانه؛ برقی، حمید؛ رحیمی، داریوش؛ و قنبری، یوسف. (۱۳۹۷). اولویت‌بندی راهبردهای توسعه در مناطق روستایی با رویکرد توسعه پایدار (مطالعه موردی: روستاهای ناحیه شمال غربی استان اصفهان). مجله پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی. ۱(۷): ۲۰۷-۱۹۳.
- مرزبان، سروش؛ و حیاتی، داریوش. (۱۴۰۰). مروری بر رهیافت توسعه روستایی نودرون‌زا و بهره‌گیری از آن در برنامه‌های توسعه روستایی ایران. توسعه محلی (روستائی-شهری)، ۱۳(۲): ۵۳۳-۵۵۹.
- یعقوبی فرانی، احمد؛ وحدت مودب، هاجر؛ و لطیفی، سمیه. (۱۳۹۲). شناسایی بازدارنده‌های گرایش زنان روستایی به مشاغل خانگی (مورد مطالعه: بخش سردرود شهرستان رزن). زن در توسعه و سیاست، ۱۱(۴): ۵۷۴-۵۵۹.
- Atkočiūnienė, V., Vazonienė, G., & Aleksandravičius, A. (2018). The role of rural development administrators in rural institutions. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 40(2), 143-154.
- Buta, M., Visu-Petra, G., Opre, A., Koller, S., & Visu-Petra, L. (2022). Individual predictors of lie acceptability across development. *European Journal of Developmental Psychology*, 19(5), 696-710.
- Gupta, R. (2022). Identification of Suitable Rural Development Indicators. *Dev Sanskriti Interdisciplinary International Journal*, 19, 11-22.
- Hu, S., Yang, Y., Zheng, H., Mi, C., Ma, T., & Shi, R. (2022). A framework for assessing sustainable agriculture and rural development: A case study of the Beijing-Tianjin-Hebei region, China. *Environmental Impact Assessment Review*, 97, 106861.
- Li, H., He, H., & Zhang, J. (2022). Study on Rural Development Evaluation and Drivers of Sustainable Development: Evidence from the Beijing-Tianjin-Hebei Region of China. *Sustainability*, 14(15), 9570
- Lane, B., Kastenholz, E., & Carneiro, M. J. (2022). Rural Tourism and Sustainability: A Special Issue, Review and Update for the Opening Years of the Twenty-First Century. *Sustainability*, 14(10), 6070.